1.4) รู้อุปนิสัยใจคอของเขา

1.5) รู้ประวัติการทำงานส่วนตัวของเขา

1.6) รู้ความเป็นอยู่และปัญหาของเขา

2) ต้องมีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดี

2.1) ให้ความเคารพนับถือยกย่อง ให้เกียรติในคุณวุฒิ วัยวุฒิ และประสบการณ์ในการทำงาน

2.2) ให้ความร่วมมือในการทำงานอย่างเต็มที่ ช่วยงานต่าง ๆ เท่าที่ทำได้ ไม่ถือเขาถือเรา

2.3) ปฏิบัติตัวด้วยความสุภาพอ่อนน้อม

2.4) ให้ความช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ตามควร

2.5) ขอคำปรึกษาแนะนำด้วยคำสุภาพ

2.6) ไม่คิดอิจฉาริษยา เมื่อเขาได้ดี

2.7) ให้คำชมโดยสุจริตใจ

2.8) รับคำชมอย่างใจกว้างอารมณ์เย็น

2.9) หากมีปัญหาขัดแย้งกัน พยายามช่วยกันแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งด้วยตนเอง

3) ต้องมีการประสานงานที่ดี

3.1) เข้าหา ทำความรู้จักสร้างไมตรีกับเขาก่อน

3.2) มีความจริงใจต่อเขา

3.3) หลีกเลี่ยงการนินทาเขา

3.4) อย่าซัดทอดความผิดให้เขา

3.5) ยกย่องชมเชยเขาในกรณีที่สมควร

3.6) ให้ความร่วมมือด้วยความเต็มใจ

3.7) แจ้งให้เขาทราบโดยด่วนในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบ

3.8) ฟังความเห็นเขาบ้าง

3.9) เสมอต้นเสมอปลาย

3.10) สรรเสริญเขาในโอกาสอันสมควร

3.11) หลีกเลี่ยงการขอร้องหยุมหยิม

3.12) ใจกว้างพอประมาณ

3.13) หลีกเลี่ยงการทำตัวเหนือกว่า

3.14) พบปะสังสรรค์ตามสมควร

เศรษฐกิจแบบพอเพียง

1. ความหมายเศรษฐกิจแบบพอเพียง

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (กรมการพัฒนาชุมชน, 2542 : 1)

ความพอเพียง คือ เป็นแก่นหรือกุญแจสำคัญ ที่บรรดากลุ่มท้องถิ่นนิยมเสนอเป็นหลักการที่ควรยึดเพื่อต้านทานกระแสโลกาภิวัตน์ (ผาสุก พงษ์ไพจิตร , 2542 : 19)

ความเพียงพอนั้น สิ่งสำคัญคือ การตั้งความหวัง ถ้าเรามิได้หวังสูงเกินไป มองชีวิตในแง่ดี รู้จักคิดเพียงพอกับสิ่งที่มีสิ่งที่ได้ ก็สามารถรู้สึกเพียงพอได้ ชีวิตก็เบิกบานมีความสุข และความเพียงพอนี้ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะต้องผลิตอาหารของตัว จะต้องทอผ้าใส่ให้ตัวเองสำหรับครอบครัว อย่างนั้นมันเกินไป แต่ว่าในหมู่บ้านหรือในอำเภอจะต้องมีความพอเพียงพอสมควร (มนตรี ศรไพศาล,.2542 : 68)

ความเพียงพอ (การอุ้มชูตนเองได้) คือ ผลผลิตเทียบกับความต้องการ การเพิ่มผลผลิตและลดความต้องการ ย่อมทำให้มีความเพียงพอได้ (มนตรี ศรไพศาล, 2542 : 71)

ความพอเพียง หมายถึง พอเพียงในอย่างน้อย 7 ประการด้วยกัน คือ (ประเวศ วะสี, 2542 : 4-5)

1) พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว

2) จิตใจพอเพียง ทำให้รักและเอื้ออาทรคนอื่นได้ คนที่ไม่พอจะรักคนอื่นไม่เป็นและทำลายมาก

3) สิ่งแวดล้อมพอเพียง การอนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อม ทำให้ยังชีพและทำมาหากินได้ เช่น การทำเกษตรผสมผสาน ซึ่งได้ทั้งอาหาร ได้ทั้งสิ่งแวดล้อม และได้ทั้งเงิน

4) ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง การรวมตัวกันเป็นชุมชนที่เข้มแข็งจะทำให้สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ เช่น ปัญหาสังคม ปัญหาความยากจน หรือปัญหาสิ่งแวดล้อม

5) ปัญญาพอเพียง มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ และปรับตัวได้อย่างต่อเนื่อง

6) อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง

7) มีความมั่นคงพอเพียง ไม่ใช่วูบเวาบ เดี๋ยวจนเดี๋ยวรวยแบบกะทันหัน เดี๋ยวตกงานไม่มีกินไม่มีใช้ ถ้าเป็นแบบนั้นประสาทมนุษย์คงทนไม่ไหวต่อความผันผวนที่เร็วเกิน จึงสุขภาพจิตเสีย เครียด เพี้ยน รุนแรง ฆ่าตัวตาย ติดยา ดังนั้นความมั่นคงจึงทำให้สุขภาพจิตดี

คำว่า "พอเพียง" มีความหมายกว้างขวางกว่าความสามารถในการพึ่งตัวเองหรือความสามารถในการยืนบนขาของตัวเอง เพราะความพอเพียงหมายถึงการที่มีความพอ คือมีความโลภน้อย เมื่อโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าประเทศใดมีความคิดนี้ มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่าพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภ อย่างมากคนเราก็อาจเป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมีหรูหราก็ได้ แต่ว่าไม่ต้องเบียดเบียนคนอื่น พร้อมกันนั้นพระองค์ก็สรุปในที่สุดว่า "ความพอเพียงนี้ก็แปลว่า ความพอประมาณและความมีเหตุผล" (อภิชัย พันธเสน, 2542 : 9)

2. ทฤษฎีความพอเพียง

จากกระแสพระราชดำรัสเศรษฐกิจพอเพียง นักเศรษฐศาสตร์ที่มาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันจากการประชุมโต๊ะกลมสองครั้ง คือครั้งแรกเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2542 ระหว่างเวลา 8.30-12.00 น. ณ โรงแรมเซ็นทรัลแกรนด์พลาซ่า และครั้งที่สองเมื่อวันที่ 16 กันยายน 2542 ระหว่างเวลา 8.30-15.00 น. ณ โรงแรมมารวยการ์เด้น อาจจะสรุปได้ว่ามีความเห็นในพิสัยต่างกันที่หลากหลาย เริ่มจากฝ่ายที่เห็นว่าอยู่เหนือแนวคิดของวิชาเศรษฐศาสตร์กระแสหลักที่สอนกันอยู่ในสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ทั่วโลกในปัจจุบัน กับอีกขั้วหนึ่งเห็นว่าสามารถประยุกต์เข้ากับแนวคิดเศรษฐศาสตร์ปัจจุบันได้เป็นอย่างดี เพื่อจะให้ได้ภาพชัดเจน จะแยกเป็นสี่กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มที่อธิบายว่าเหนือแนวคิดของวิชาเศรษฐศาสตร์ กลุ่มที่อยู่ตรงกลาง กลุ่มที่อธิบายว่าสอดคล้องเป็นอย่างดีกับเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก และกลุ่มที่มีความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์อื่น ๆ โดยที่นักเศรษฐศาสตร์แต่ละคนอาจจะมีความเห็นร่วมมากกว่าหนึ่งกลุ่มก็ได้ แต่ที่นำมาแยกเป็นกลุ่มก็เพื่อความสะดวกในการจำแนกเพื่อความชัดเจนแก่ผู้อ่าน โดยไม่เน้นแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์ท่านใดท่านหนึ่งโดยเฉพาะ

1). กลุ่มที่อธิบายว่าเศรษฐกิจพอเพียงเป็นความคิดที่เหนือแนวคิดเศรษฐศาสตร์ มีความเห็นว่าเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การลดความอยากลงมาสู่ระดับที่พึ่งตนเองได้พอเพียง เป็นสิ่ง

เดียวกับภูมิปัญญาไทย และเป็นการประยุกต์ศาสนาเข้ามาในระบบเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นเรื่องจิตวิญญาณของคนในประเทศกับเรื่องภูมิปัญญาของคนในประเทศ เป็นทุนทางสังคมของประเทศ ซึ่งจะต้องรู้จักใช้เพราะมีผลสำคัญต่อพื้นฐานและทิศทางการพัฒนาประเทศ เป็นทิศทางที่ใช้หลักพุทธศาสนามาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ นั่นคือ การเน้นการพึ่งตนเอง ต้องการลดความอยากลงมาสู่ในระดับที่พึ่งตนเองได้ ตรงนั้นเรียกว่าพอดี เป็นความแข็งแรงเพราะไม่ต้องพึ่งผู้อื่น และจะเริ่มรู้สึกว่ามีเหลือ คือเหลือเวลา เหลือความรู้ เหลือปัญญา เหลือความเมตตา เหลือความเอื้อเฟื้อ เหลือทุน เมื่อพบว่าเหลือ ก็จะเริ่มมีความสามารถในการให้และเมื่อสามารถให้ได้ก็จะพบความสุข

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเศรษฐกิจที่เน้นการพึ่งตนเอง เป็นเรื่องของเศรษฐกิจชุมชน เป็นเรื่องเศรษฐกิจของคนส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งอยู่แบบชุมชน ไม่ได้อยู่แบบปัจเจกชน ทั้งนี้เพราะความสัมพันธ์ของปัจเจกชนนั้นมิได้มีเฉพาะมิติที่เป็นความสัมพันธ์กับตลาดเท่านั้น แต่มีความสัมพันธ์ต่อครอบครัวและชุมชนในมิติอื่น ๆ ที่การวิเคราะห์จากเศรษฐกิจระบบตลาดแต่เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ เพราะในสังคมไทยชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ อันเป็นพื้นฐานของเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของไทยมาช้านาน เป็นรากฐานของชีวิตและสังคมของประเทศชาติ ดังนั้นถ้าจะทำความเข้าใจกับเศรษฐกิจพอเพียง นักเศรษฐศาสตร์จะต้องหันเหความสนใจจากระบบทุนและการศึกษาทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ในบริบทของตะวันตกซึ่งเน้นปัจเจกชน มาสนใจระบบเศรษฐกิจซึ่งเป็นแบบชุมชน ซึ่งเป็นพื้นฐานระบบเศรษฐกิจของไทย

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเรื่องของความพอดี ซึ่งเป็นเรื่องของแนวคิดและปรัชญาที่อยู่เหนือวิชาเศรษฐศาสตร์ เพราะโยงไปถึงศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาพุทธ อย่างที่ E.F. Schumacher เขียนในหนังสือที่ชื่อว่า Small Is Beautiful หรือพุทธเศรษฐศาสตร์เพราะในทางเศรษฐศาสตร์มักจะเน้นให้ได้มากที่สุด (maximization) เหมือนขยายความต้องการไม่มีที่สิ้นสุด นี้คือแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ซึ่งไม่มีความพอดี เศรษฐกิจพอเพียงจึงไม่น่าจะมีความหมายเหมือนจุดดุลยภาพ (equilibrium) ในวิชาเศรษฐศาสตร์ แต่ก็เกี่ยวโยงกับแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ในแง่ที่ทางเศรษฐศาสตร์จะมีปัญหาเรื่องความต้องการที่ไม่สิ้นสุด ทำอย่างไรเราจึงจะทำให้คนมีเหตุผลในลักษณะที่มีความพอดี แต่ก็เชื่อว่ามาตราการทางเศรษฐศาสตร์และนโยบายทางเศรษฐศาสตร์สามารถควบคุมความโลภและกิเลสของคนได้

แต่ถ้าหากจะโยงเศรษฐศาสตร์พอเพียงไปสู่สิ่งที่นักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักคุ้นเคย เป้าหมายของการพัฒนาเศรษฐกิจที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (economic security) เศรษฐกิจพอเพียงนั้นน่าจะนำไปสู่เป้าหมายของการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจเหมือนเช่นในกรณีของเศรษฐกิจการเกษตร ที่ประเทศส่วนมากเน้นความมั่นคงทางอาหาร ถึงแม้ว่าจะมีต้นทุนในการผลิตสูง เพื่อรักษาการจ้างงาน และภาคเกษตรของตนเอาไว้ เพราะในบางครั้งเมื่อมีเหตุ

การณ์ไม่ปกติ เช่นสงครามหรือเกิดภาวะขาดแคลนทั่วโลก ถึงแม้จะมีเงินก็หาซื้ออาหารไม่ได้ ดังนั้นการสร้างความมั่นคงทางอาหาร หรือในกรณีเศรษฐกิจพอเพียงนี้เป็นการสร้างความมั่นคงให้เป็นระบบเศรษฐกิจในระดับหนึ่ง จึงเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีความจำเป็นจะต้องทำให้เกิดมีขึ้นเป็นสำคัญ เพื่อช่วยลดความเสี่ยงหรือความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจในระยะยาว

2). กลุ่มที่มีความคิดตรงกลาง มีความเห็นว่าเศรษฐกิจพอเพียง มีองค์ประกอบที่สำคัญสามส่วน จะขาดส่วนหนึ่งส่วนใดมิได้ ความพอดีที่กล่าวถึงนี้อาจจะใกล้เคียงกับความหมายดุลยภาพ (equilibrium) ในทางเศรษฐศาสตร์แต่เน้นดุลยภาพที่มีความเป็นพลวัตร คือมีการปรับตัวตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับสถานะการณ์และความเหมาะสมของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มของบุคคล ในส่วนที่เกี่ยวกับความเสี่ยง คือการสร้างภูมิคุ้มกันหรือการลดความเสี่ยง คือให้ปลอดภัยจากความแปรผันมากที่สุด มีลักษณะที่ยั่งยืน (sustainability) ซึ่งขึ้นอยู่กับว่าจะต้องการความปลอดภัยมากน้อยเพียงใด ดังนั้นความพอดีในอีกความหมายหนึ่งก็คือ การกระจายไม่ให้เกิดความเสี่ยง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเสี่ยงที่ไม่สามารถควบคุมได้ ดังนั้นการความเสี่ยงประเภทดังกล่าวจึงต้องพยายามกระจายความเสี่ยงหรือสร้างภูมิคุ้มกัน และอีกวิธีหนึ่งที่จะลดความเสี่ยงก็คือ การพึ่งตนเอง ก็คือพยายามเพิ่มขีดความสามารถในการควบคุมปัจจัยที่ก่อให้เกิดความไม่แน่นอนต่าง ๆ ในส่วนที่แต่ละคนสามารถควบคุมได้ด้วยตัวเองให้มากที่สุด เพราะถ้าหากยิ่งสามารถพึ่งตนเองได้มากเท่าใด ปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของตนเองยิ่งลดลง ซึ่งจะมีผลทำให้ความเสี่ยงลดลงด้วย ส่วนองค์ประกอบของการพึ่งตนเองนั้น ประกอบด้วย สติ ความรู้ และความเพียร องค์ประกอบเหล่านี้จะช่วยลดความเสี่ยงได้มาก แต่การพึ่งตนเองไม่ได้หมายความว่าไม่ควรจะพึ่งคนอื่น แต่ควรจะมีการพึ่งพากันในชุมชน ซึ่งช่วยให้สร้างพลัง และที่ต้องหลีกเลี่ยงคือการเอาเปรียบ ดังนั้นสิ่งที่กำกับความพอดี คือ ความเสี่ยง และสิ่งที่กำกับความเสี่ยงคือการพึ่งตนเอง

อีกทัศนะหนึ่งเห็นว่า ความพอเพียง มีความหมายใกล้เคียงกับความยั่งยืน (sustainability) มาก สิ่งที่ต่างกับเศรษฐศาสตร์กระแสหลักก็คือ เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก สมมุติให้ทุกคนมีเหตุผลและแต่ละคนจะมีเป้าประสงค์ (objective) และฟังก์ชั่นของอรรถประโยชน์ (utility function) แต่เมื่อเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจทำให้จะต้องสร้างคำถามกับเป้าประสงค์ดังกล่าว เพราะก่อนภาวะวิกฤติการทางเศรษฐกิจ คนไทยเป็นจำนวนมากมีพฤติกรรมที่ชอบจะเสี่ยง (risk lover) สูง ซึ่งมีสาเหตุจากนโยบายรัฐบาลที่ประกันความเสี่ยง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักในเรื่องนี้ จึงเน้นให้แต่ละคนพยายามที่จะลดความเสี่ยง ขณะเดียวกันปัญหาที่เกิดขึ้นบางครั้งผู้ที่ตัดสินใจเสี่ยงนั้นมิได้มีผลกระทบต่อตัวเองหรือถึงมีก็อาจจะน้อย แต่กลับไปสร้างผลกระทบให้กับผู้คนเป็นจำนวนมาก ดังนั้น คำถามที่ควรจะมีคำตอบที่ชัดเจนคือจะต้องทำอย่างไรที่จะให้การตัดสินใจเสี่ยงของบุคคลผู้นั้น โดยที่ตัวเขาเองจะต้องได้รับผลสะท้อนจากต้นทุนทางสังคมด้วย ในส่วนที่

เกี่ยวกับความยั่งยืนมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ ดุลยภาพของระบบนิเวศน์ และกระจายความเสี่ยง ลดการพึ่งพิงรายได้ที่เป็นตัวเงิน เนื่องจากมีต้นทุนในการแลกเปลี่ยน (transaction cost) สูงเกินไป ซึ่งไม่ขัดแย้งกับเหตุผลในทางเศรษฐศาสตร์ ถ้านำเอาต้นทุนในการแลกเปลี่ยนเข้ามาพิจารณาประกอบด้วย อย่างไรก็ตามข้อเสนอดังกล่าวของพระองค์มีกลุ่มคนหรือพื้นที่ที่เป็นเป้าหมายแน่นอน มิใช่เป็นข้อเสนอที่ควรจะนำไปปฏิบัติทั้งประเทศ

อีกทัศนะหนึ่งของแนวความคิดเศรษฐศาสตร์พอเพียงในกลุ่มนี้ก็คือ ความพยายามที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพโดยรวมดีที่สุด (optimal global efficiency) เพราะถ้าหากพิจารณาเฉพาะเศรษฐกิจในระบบตลาดแต่เพียงอย่างเดียว และเน้นประสิทธิภาพของระบบตลาด (market efficiency) นั้นก็อาจจะเป็นจุดเน้นได้ แต่ข้อเท็จจริงก็คือ ระบบตลาดนั้นมีต้นทุนเช่นกัน นั่นคือ ต้นทุนในการแลกเปลี่ยน (transaction cost) นอกจากนั้นสนามแข่งขันอาจจะไม่เหมาะสมหรือไม่ได้ระดับสำหรับทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีอำนาจในการต่อรองต่ำ ซึ่งจะทำให้ต้นทุนในการแลกเปลี่ยนของบุคคลเหล่านี้สูงเกินไป ดังนั้น ในส่วนที่ไม่สามารถพึ่งประสิทธิภาพของระบบตลาดได้ หรือไม่สามารถพึ่งเศรษฐกิจระบบตลาด (trade economy) ทางเลือกจึงต้องเป็นเศรษฐกิจที่พึ่งตนเอง และพึ่งพากันเอง

3). กลุ่มที่อธิบายว่าสอดคล้องกับเศรษฐศาสตร์กระแสหลักเห็นว่าเศรษฐกิจพอเพียงก็คือ การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจภายใต้ข้อจำกัดของรายได้ (budget constraint) อีกแนวคิดหนึ่งของเศรษฐกิจพอเพียงนั้นคือ แนวทางในการบริหารการเสี่ยง (risk management) โดยมีการกระจายความเสี่ยงอย่างสมดุล ทั้งนี้ เพราะจะต้องคำนึงถึงการแลกเปลี่ยนกับประสิทธิภาพ นั่นก็คือ ถ้าหากไม่พึ่งภายนอกมากนักก็สามารถลดความเสี่ยงได้มาก แต่ก็จะเสียโอกาสที่จะได้รับผลประโยชน์ในแง่ของประสิทธิภาพที่ได้รับเพิ่มขึ้น จากการที่แต่ละฝ่ายเน้นความชำนาญเฉพาะอย่างแล้วนำมาแลกเปลี่ยนกันหรืออาจจะเปรียบเทียบระหว่างการบริโภคและการลงทุน การที่เกิดมีรายได้แล้วเอาไปบริโภค ความเสี่ยงก็จะไม่มีและทรัพย์สินก็จะไม่งอกเงย แต่ถ้าหากต้องการให้ทรัพย์สินงอกเงยด้วยการไปลงทุนความเสี่ยงก็ย่อมตามมา นอกจากนั้นการไม่ติดต่อค้าขายก็มิได้หมายความว่าไม่มีความเสี่ยงเกิดขึ้น เพราะการค้าขายเปิดโอกาสให้มีทางเลือกมากขึ้นและสามารถลดความเสี่ยงลงได้เช่นกัน ถ้าหากการพึ่งตนเองมีความหมายในแง่ความสามารถในการควบคุมปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ ได้ ถึงแม้จะติดต่อค้าขายกับต่างประเทศหรือใช้เทคโนโลยีจากต่างประเทศ ก็ขึ้นอยู่กับว่าสามารถควบคุมกลไกที่ทำงานของตลาดหรือเทคโนโลยีเหล่านั้นได้มากน้อยเพียงใด ดังนั้น การค้ากับต่างประเทศหรือการใช้เทคโนโลยีจากต่างประเทศไม่ได้หมายถึงการสูญเสียการควบคุมโดยอัตโนมัติ หากแต่ขึ้นอยู่กับกฎกติกาที่ตกลงกันไว้

อย่างไรก็ตามเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เน้นการให้น้ำหนักกับเสถียรภาพ ความค่อยเป็นค่อยไปมากกว่าการเสี่ยง ปัญหาที่สำคัญในประเด็นนี้คือ ความสามารถในการประเมินความเสี่ยง ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่สำคัญของการบริหารความเสี่ยง ในโลกยุคโลกาภิวัฒน์ที่มีข้อมูลมากมาย จะช่วยให้การเสี่ยงแล้วเกิดความผิดพลาดทำได้ยากมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะนักเก็งกำไรจะเข้ามาเก็งกำไรจากความผิดพลาดของผู้ที่ชอบเสี่ยงมากเกินไป ระบบดังกล่าวจะช่วยให้จะต้องมีความแม่นยำในความคิดเพิ่มมากขึ้นโดยปริยาย

อย่างไรก็ดี พระราชดำรัสเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เน้นการให้น้ำหนักแก่ความเสี่ยงทางด้านล่าง (downside risk) เนื่องจากทางด้านล่างนั้น โดยธรรมชาติมีขีดความสามารถที่จะเผชิญกับความเสี่ยงต่ำ หรือมี risk margin ต่ำนั่นเอง ซึ่งระบบดังกล่าวจะช่วยกลุ่มที่มีอำนาจต่อรองต่ำ มีขีดความสามารถที่จะเผชิญกับความเสี่ยงต่ำ สามารถรับแรงกระแทก shock reesistance ทำให้ระบบมีเสถียรภาพ

อีกทัศนะหนึ่งชี้ให้เห็นว่า เศรษฐศาสตร์เป็นศาสตร์ที่เน้นให้เปิดทางเลือกคือเลือกว่าจะทำอะไรได้ดีที่สุดในภาพรวม ไม่จำเป็นต้องทำเองทั้งหมด ดังนั้นสิ่งที่เป็นข้อตกลงโดยไม่มีข้อยกเว้นในทางเศรษฐศาสตร์ก็คือ ทฤษฎีว่าด้วยการได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ แต่ถึงแม้จะยอมรับทฤษฎีดังกล่าวสิ่งหนึ่งที่จำเป็นต้องมีด้วย คือความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (basic necessity) ซึ่งเป็นประเด็นที่เกี่ยวกับความมั่นคงในทางเศรษฐกิจ และเพื่อที่จะเกิดความมั่นคงนั้นมีความจำเป็นหรือไม่ที่จะต้องทำเองทั้งหมด ซึ่งพระองค์เน้นว่าเพียงหนึ่งในสี่ก็พอ ซึ่งถือว่าเป็นจุดที่ดีที่สุด (optimality) ประเด็นสำคัญคือทำอย่างไรถึงจะทำให้เกิดคุลยภาพสูงสุด ในสภาพการผลิตที่จะช่วยรักษาความมั่นคงในการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานเอาไว้ให้ได้

4). ความคิดที่เป็นประโยชน์อื่น ๆ เศรษฐกิจพอเพียงนั้น ความจริงควรจะพิจารณาในฐานะข้อคิดที่จะดำเนินชีวิต และดำเนินการพัฒนาประเทศ ว่าควรจะเป็นไปในทิศทางใดจึงจะเกิดความเป็นปึกแผ่น เพื่อให้ประเทศไทยมีความเป็นอยู่บนพื้นฐานที่ควรจะได้รับ ตามศักยภาพของประชาชนและทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ ซึ่งจะต้องพิจารณาตั้งแต่ ระดับครอบครัว ซึ่งเป็นพื้นฐานของการสร้างความเป็นอยู่เย็นเป็นสุขของทั้งประเทศ และระดับชุมชนที่ครอบครัวอาศัยอยู่ไปจนถึงระดับประเทศ เป็นการวิเคราะห์ภาพเศรษฐกิจมหภาค ที่พิจารณาจากภาพเศรษฐกิจในระดับจุลภาค

จะเห็นว่าความแตกต่างของการให้ความหมายเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ต่างกันระหว่างสองกลุ่ม คือ กลุ่มที่อธิบายว่าเหนือแนวคิดของวิชาเศรษฐศาสตร์คือกลุ่มที่ใช้ความหมายที่พระองค์ทรงอธิบายไว้ว่า พอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภอย่างมาก และต้องไม่เบียดเบียนที่ผู้อื่น ส่วนกลุ่มที่อธิบายว่าสอดคล้องกับเศรษฐศาสตร์กระแสหลักนั้น จะใช้คำจำกัด

ความที่สั้นกว่า คือพอประมาณ และมีเหตุผล และเหตุผลที่สำคัญก็คือการบริหารความเสี่ยง (risk management) เพื่อให้เกิดสถานการณ์ที่ดีที่สุด (optimality) (อภิชัย พันธเสน , 2542 : 9-14)

3. เศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเอง

แนวความคิดและการปฏิบัติของเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองดำรงอยู่ในสังคมไทยมาช้านาน แต่ขอบเขตของกิจกรรมทางเศรษฐกิจนี้ค่อนข้างจำกัดและไม่ใคร่มีความแพร่หลายมากนัก การดำรงอยู่ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจแบบนี้ครอบคลุมทั้งที่อยู่ในโครงการพระราชดำริของปราชญ์ของชาวบ้านและหน่วยงานราชการหลายหน่วยงาน ความคิดเรื่องเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองในชนบทเพิ่งจะกลายเป็น "กระแส" ทั่วทั้งสังคมไทยเป็นครั้งแรกภายหลังจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชดำรัสเรื่อง "เศรษฐกิจแบบพอเพียง" เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2540 และ พล.ต.สนั่น ขจรประศาสน์ รัฐมาตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในสมัยนั้นน้อมรับ แล้วนำไปปฏิบัติอย่างรวดรวดและอย่างเอาจริงเอาจังในขอบเขตทั่วประเทศ (สังศิต พิริยะรังสรรค์, 2541 : 32-33)

แนวความคิดนี้เห็นว่าคนจำเป็นต้องกิน คนจำเป็นต้องบริโภค เพราะฉะนั้นพื้นฐานที่สุดของคนก็คือ การผลิต (Production) การผลิตจึงเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญที่สุดของคน การค้า การแลกเปลี่ยน หรือการตลาด (Marketing) มีความสำคัญเช่นเดียวกัน แต่สำคัญเป็นอันดับถัดมา ไม่ใช่อันดับแรก ดังนั้นแนวความคิดนี้จึงเห็นว่าก่อนอื่นจะต้องให้เกษตรกรผู้ผลิตพึ่งตนเองให้ได้ ชุมชนต้องพึ่งตนเองให้ได้และในที่สุดสังคมและประเทศจึงพึ่งตนเองได้

รูปแบบพื้นฐานที่สุดและเป็นรูปแบบในอุดมคติของการทำการเกษตรแบบพึ่งตนเองคือการทำการเกษตรแบบผสมผสาน โดยปลูกทั้งข้าว ผัก ผลไม้ยืนต้น ขุดบ่อเลี้ยงปลา เลี้ยงเป็ด ไก่ หมู และทอผ้าเอง ฯลฯ แต่กิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อการพึ่งตนเองก็จำเป็นต้องคำนึงถึงสภาพภูมิศาสตร์และทรัพยากรของท้องถิ่น ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่นควบคู่กันไปด้วยและการพึ่งตนเองนั้น ดังพระราชดำรัสของในหลวงดังที่ว่า "ไม่จำเป็นต้องพึ่งตนเองให้ได้ทั้งหมดร้อยเปอร์เซ็นต์ เกษตรกรอาจจะเริ่มต้นพึ่งตนเองจาก 10 เปอร์เซ็นต์ เป็น 20 เปอร์เซ็นต์ แล้วค่อย ๆ ยกระดับขึ้นไปเรื่อย ๆ ก็ได้" (สังศิต พิริยะรังสรรค์, 2541 : 34)

แนวความคิดเรื่องเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองไม่ได้ปฏิเสธเรื่องการค้าหรือการแลกเปลี่ยนในตลาด แต่แนวความคิดนี้เห็นว่าหากการเกษตรเน้นการเพาะปลูกพืชเชิงเดียวเพียงเพราะมีจุดมุ่งหมายจะนำไปขายเพื่อเอาเงินไปซื้อข้าวปลาอาหารมาบริโภค ในไม่ช้าเกษตรกรก็จะเป็นหนี้เป็นสินหมดความเป็นตัวของตัวเองและแม้แต่จะรักษาสถาบันครอบครัวของตัวเองมิให้แตกสลาย ก็ยากที่จะรักษาเอาไว้ได้ สาเหตุก็เป็นเพราะว่าราคาปัจจัยการผลิต พืชผล และสิ่งจำเป็นในการดำรงชีพ

ของเกษตรกรถูกกำหนดจากกลไกราคาทั้งหมดค่อนข้างชัดเจนว่าเป็นเพราะโดยทั่วไปราคาของปัจจัยการผลิตจะเพิ่มขึ้นเร็วกว่าราคาพืชผลของเกษตรกรที่นำออกสู่ตลาด นอกจากนี้ก็เป็นเพราะว่าเกษตรกรก้าวสู่ขั้นตอนของการค้า การแลกเปลี่ยนในตลาด โดยที่ยังไม่สามารถพึ่งตนเองในเรื่องปากท้องได้

ในทางตรงกันข้าม หากเกษตรกรสามารถทำการผลิตข้าวปลา อาหาร เอาไปกินในครอบครัวได้อย่างพอเพียง เกษตรกรจะเป็นฝ่ายกำหนดต่อตลาดว่าจะนำผลผลิตส่วนที่เหลือจากการบริโภคอะไรบ้างและในจำนวนเท่าใดออกขายในตลาด ผลผลิตส่วนเกินทั้งหมดที่ออกสู่ตลาดคือ "กำไร" ของเกษตรกร โดยนัยยะนี้ เกษตรกรจะกลายเป็น "ผู้กำหนด" หรือ "ตัวกระทำ" (actor) ต่อตลาด ไม่ใช่ตลาดเป็นตัวกำหนดหรือตัวกระทำต่อเกษตรกรดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ปรัชญาเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองไม่ได้ปฏิเสธ "ลัทธิปัจเจกชนนิยม" ของเศรษฐกิจตลาด เพราะแรงจูงใจในการผลิตของปัจเจกชน และครอบครัวมีความสำคัญอย่างยิ่ง แต่ข้อที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนระหว่างปรัชญาสองสำนักนี้คือ สำนักเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองเน้นการรวมกลุ่มของชาวบ้านในระดับชุมชนหมู่บ้านหรือตำบล ในขณะที่เศรษฐศาสตร์กระแสโลกาภิวัฒน์ไม่ให้ความสำคัญกับชุมชนหมู่บ้าน จะให้ความสำคัญกับการรวมตัวของกลุ่มพ่อค้าและสมาคมอุตสาหกรรมในเมืองมากกว่า แต่ไม่ได้หมายความว่าภายใต้กระแสการพัฒนาเศรษฐกิจแบบตลาดหรือแบบโลกาภิวัฒน์จะไม่มีการรวมกลุ่มของชาวบ้านที่ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในชนบท ซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าจนถึงขนาดนี้มีการรวมกลุ่มของชาวบ้านทั่วประเทศนับเป็นหมื่น ๆ กลุ่มที่อยู่ภายใต้การอุปถัมภ์จากหน่วยงานรัฐและกลุ่มธุรกิจ ทั้งที่เป็นกลุ่มการผลิตการค้า และการเงิน เช่น สหกรณ์ และกลุ่มออมทรัพย์ แม้ว่าโดยทั่วไปกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชาวบ้านเหล่านี้จะก่อตั้งมาแล้วนับสิบปี แต่ส่วนใหญ่ก็ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ สาเหตุมีทั้งมาจากการที่ยุทธศาสตร์สำคัญของประเทศ เน้นการผลิตเพื่อการส่งออก ดังนั้นกิจกรรมทางเศรษฐกิจเล็ก ๆ เหล่านี้ของชาวบ้านจึงแทบไม่ได้รับความสนใจจากผู้บริหารประเทศ ที่จะสร้างเงื่อนไขที่เป็นผลดีต่อธุรกิจของชาวบ้าน เช่น ไม่มีการแก้ไข กฎระเบียบ กฎหมายต่าง ๆ ไม่มีการทำวิจัยเพื่อปรับปรุงเทคโนโลยีการผลิต และการหีบห่อที่จะช่วยให้กลุ่มเศรษฐกิจของชาวบ้านเติบโตด้วยตนเอง กลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชาวบ้านที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันมีทั้งที่เป็นไปเพื่อการบรรเทาปัญหาทางเศรษฐกิจของสมาชิก และที่เข้าไปแข่งขันจำหน่ายสินค้าในตลาด แต่ดูเหมือนว่ากลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ของชาวบ้านส่วนใหญ่แล้วยากที่จะมีอนาคตได้

ข้อแตกต่างสำคัญประการหนึ่งระหว่างแนวคิดเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองกับแนวคิดแบบตลาดก็อยู่ตรงนี้เอง ในขณะนี้ภายใต้ระบบเศรษฐกิจตลาดนั้นการรวมกลุ่มของทางเศรษฐกิจของชาวบ้านมีได้และมีจำนวนมากด้วย แต่กลุ่มเหล่านี้ยากที่จะมีอนาคตได้ในระยะยาว ในทางตรงกัน

ข้ามแนวคิดเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองยอมรับ สนับสนุนและส่งเสริมให้ชุมชนชาวบ้านที่ปรารถนาจะก้าวพ้นจากระดับการผลิตเพียงเพื่อพออยู่พอกินไปสู่ระดับการแลกเปลี่ยนให้เป็นทั้งเจ้าของทุนหรือผู้ประกอบการทางเศรษฐกิจเอง แนวคิดนี้เสนอว่าวัตถุดิบ ทักษะ ทุน และยุทธศาสตร์ทางธุรกิจจะต้องอยู่ภายใต้การตัดสินด้วยตนเองของสมาชิกชุมชน (Self-determination) รัฐบาลเป็นเพียงผู้ให้การสนับสนุนทางด้านข่าวสารข้อมูล ความรู้ในการบริหารจัดการ การสนับสนุนการทำวิจัยเพื่อการพัฒนาผลผลิตและเทคโนโลยีการผลิต ตลอดจนปรับปรุงตัวบทกฎหมายต่าง ๆ เพื่อให้ธุรกิจของชุมชนมีอนาคต ในขณะที่แนวความคิดเศรษฐกิจตลาดให้เสรีภาพแก่เกษตรกร ในฐานะปัจเจกบุคคลอย่างเต็มเปี่ยมในการเข้าไปซื้อ-ขาย แลกเปลี่ยนกับระบบเศรษฐกิจตลาด แต่เสรีภาพของเกษตรกรที่ปราศจากการรวมตัวเป็นกลุ่มก้อน ขาดการส่งเสริมรากฐานแห่งความสมานฉันท์ของชุมชน ก็มักจะนำพาเกษตรกรไปสู่การเป็นหนี้สิน และต้องพึ่งพาเศรษฐกิจตลาดมากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ ก็คือเกษตรกรยังพึ่งพาตลาดก็ยิ่งยากจน ยิ่งเกษตรกรยากจนก็ยิ่งต้องพึ่งพาตลาดมากขึ้นไปอีก ควรต้องย้ำว่าแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองไม่ได้ปฏิเสธเสรีภาพของเกษตรกรของแต่ละคนที่จะเข้าไปซื้อ-ขาย แลกเปลี่ยนสินค้ากับเศรษฐกิจตลาด และในเวลาเดียวกันก็ไม่ได้ปฏิเสธเศรษฐกิจตลาดด้วย แต่แนวคิดนี้เห็นว่าการรวมตัวเป็นกลุ่มเป็นก้อนของชาวบ้านเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นและจะขาดเสียไม่ได้ หากชุมชนยังต้องการรักษาปฏิสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจตลาดเอาไว้ พูดอีกอย่างหนึ่งก็คือหากชุมชนขาดการรวมตัว เศรษฐกิจตลาดจะทำลายชุมชน แต่ในที่สุดเศรษฐกิจตลาดจะปั่นป่วนเพราะกำลังซื้อของคนไม่เพียงพอและสังคมจะวุ่นวาย ในทางตรงกันข้ามหากชุมชนเข้มแข็งชุมชนจะสนับสนุนในระบบเศรษฐกิจภายในประเทศเข้มแข็งตามไปด้วย เพราะชุมชนจะมีกำลังซื้ออย่างเพียงพอ ซึ่งจะช่วยให้ตลาดไทยภายในประเทศมีเสถียรภาพในระยะยาว

ข้อแตกต่างสำคัญอีกประการหนึ่งระหว่างแนวความคิดเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองกับแนวคิดเศรษฐกิจตลาดก็คือ เศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองจะเน้นรากฐานที่มาทางความคิด ในขณะที่ระบบเศรษฐกิจตลาดเน้นการแข่งขัน ความมีประสิทธิภาพสูงของการผลิต เพื่อให้ผลประกอบการที่แข็งแรงที่สุดเท่านั้นสามารถอยู่ได้ในตลาดและรับกำไรเป็นสิ่งตอบแทนไป ส่วนผู้บริโภคได้รับความพอใจในการบริโภคเป็นสิ่งสำคัญที่สุด นั่นก็คือรากฐานของแนวความคิดของเศรษฐกิจตลาดอยู่ที่วัตถุ ซึ่งเป็นทั้งกำไรของผู้ประกอบการและความพอใจในการบริโภคของผู้บริโภค ฐานความเชื่อของสำนักคิดนี้ก็คือ วัตถุที่ทำให้คนมีความสุข คนที่มีวัตถุมากก็จะมีความสุขมาก คนที่มีวัตถุมากที่สุดก็จะมีความสุขมากที่สุด ดัชนีชี้วัดความเจริญทางเศรษฐกิจของประชาชาติภายใต้ระบบเศรษฐกิจตลาดแบบนี้ก็คือ ผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของชาติ หรือรายได้ของคนในชาติ ซึ่งทั้งหมดเป็นเรื่องวัตถุที่ถูกวัดออกมาอยู่ในรูปมูลค่าของเงินทั้งสิ้น

ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองแตกต่างจากระบบเศรษฐกิจตลาดที่มี "เงิน" เป็นแรงจูงใจในการทำธุรกิจ ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง (Self-reliance economy) ของชุมชนใช้คุณธรรมและวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยเป็นแกนกลางในการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สัจจะ การทำความดี ความมีเมตตา การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การมีความสมานฉันท์ คือคนมั่งมีช่วยคนจน เป็นทั้งการประพฤติปฏิบัติทางด้านสังคม และเป็นมิติการทำธุรกิจของชุมชนในเวลาเดียวกันด้วยธุรกิจของชุมชนชาวบ้านที่อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน ที่ชุมชนมารวิชัย จังหวัดอยุธยา ฯลฯ เป็นตัวอย่างที่ดีของการสร้างเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเองที่มีศีลธรรมและความดีงามคอยกำกับพฤติกรรมของตนเอาไว้ด้วย

ข้อแตกต่างระหว่างเศรษฐกิจตลาดกับเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเองในแง่นี้ก็คือ ในขณะที่เศรษฐกิจระบบตลาดใช้ "กำไร" หรือ "วัตถุ" เป็นแรงจูงใจเพียงอย่างเดียวในการทำธุรกิจของภาคเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเองไม่ได้แบ่งแยกความสมเหตุสมผล ในการทำธุรกิจออกจากความดีและความสมานฉันท์ของชุมชน ในแง่นี้เราอาจเรียกระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาตนเองตามคุณลักษณะนี้ว่า "ระบบเศรษฐกิจที่ถูกกำกับด้วยคุณธรรม" (Moral Economy) ก็ได้ (สังศิต พิริยะรังสรรค์, 2541 : 32-38)

เพราะฉะนั้นอาจสรุปข้อแตกต่างระหว่างเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองกับเศรษฐกิจตลาดได้ดังนี้ คือ

1) เศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองเน้นการรวมกลุ่มของชาวบ้านในระดับชุมชน ในขณะที่เศรษฐศาสตร์ตลาดให้ความสำคัญกับการรวมตัวของกลุ่มพ่อค้าและสมาคม อุตสาหกรรมในเมือง

2) เศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองสนับสนุนและส่งเสริมให้ชุมชนที่ปรารถนาจะก้าวพ้นจากระดับการผลิตเพียงเพื่อพออยู่พอกินไปสู่ระดับการแลกเปลี่ยนให้เป็นทั้งเจ้าของทุนหรือผู้ประกอบการทางเศรษฐกิจเอง ในขณะที่เศรษฐกิจตลาดให้เสรีภาพแก่เกษตรกรในฐานะปัจเจกบุคคลอย่างเต็มเปี่ยมในการเข้าไปซื้อ-ขาย แลกเปลี่ยนกับระบบเศรษฐกิจตลาด

3) เศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองจะเน้นรากฐานที่มาทางความคิด ในขณะที่ระบบเศรษฐกิจตลาดเน้นการแข่งขัน ความมีประสิทธิภาพสูงของการผลิต

4) ระบบเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองใช้คุณธรรม และวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยเป็นแกนกลางในการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ในขณะที่ระบบเศรษฐกิจตลาดมีเงินเป็นแรงจูงใจในการทำธุรกิจ

4. ยุทธ์ศาสตร์ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

ยุทธ์ศาสตร์ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองมีสาระสำคัญ 5 ประการ ดังนี้คือ (กรมการปกครอง, มป่ป. : 7-8 ; สนั่น ขจรประศาสน์, 2541 : 22-24)

1) การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศจะต้องเริ่มที่ชุมชนหรือที่ภาคเกษตรกรรม ซึ่งเป็นเศรษฐกิจพื้นฐานของประเทศ อันเป็นรากฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับมหาภาค จุดสำคัญของเศรษฐกิจชุมชน คือยึดชุมชนเป็นหลัก ประชาชนต้องสามัคคี ร่วมมือกัน ช่วยเหลือกัน พึ่งตนเอง และสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งเป็นเสมือนทุนทางสังคม โดยเริ่มจากการส่งเสริมการผลิตพื้นฐานตามแนวทางทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 เป็นการเกษตรแบบผสมผสาน ซึ่งภาครัฐและภาคเอกชนต้องเข้าไปให้ความช่วยเหลือสนับสนุนพี่น้องชาวชนบทที่มีที่ดินขนาดเล็กด้วยการจัดหาสระน้ำในแปลงไร่นาของเกษตรกร และทำแหล่งน้ำขนาดเล็กในพื้นที่ เพื่อเป็นแหล่งน้ำสำรองสำหรับเติมน้ำให้แหล่งน้ำในแปลงไร่นา ขณะเดียวกันก็เป็นมาตรการป้องกันและแก้ไขปัญหาภัยแล้งในช่วงฤดูแล้งด้วย ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าวต้องเน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนเป็นหลัก

2) การรวมกลุ่มของประชาชนต้องใช้กิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือ เป็นปัจจัยที่จะเชื่อมความสัมพันธ์ของสมาชิก เพราะกิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่สมาชิกเห็นประโยชน์เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องใกล้ตัว เช่น การรวมกลุ่มโดยมีเป้าหมายเพื่อการผลิต เพื่อการระดมทุน เพื่อการแปรรูปผลผลิต เพื่อการตลาด และกลุ่มอาชีพเกษตรกรรมในครัวเรือน ซึ่งการรวมกลุ่มนี้จะต้องเริ่มที่กองทุนชุมชนเพื่อเป็นแหล่งเงินทุนกู้ยืมของชุมชนในการประกอบอาชีพดำรงชีวิตและสวัสดิการชุมชน และนำทุนไปใช้ในกิจกรรมการแปรรูปผลผลิตหรือกลุ่มอาชีพ ในขณะเดียวกันก็ต้องมีร้านค้าชุมชนหรือสหกรณ์ เพื่อทำหน้าที่เป็นการรวมกันซื้อ รวมกันขายทั้งเครื่องอุปโภคบริโภคและปัจจัยการผลิต ตามทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 2 และ 3

3) ประชาชนในชนบทได้มีการรวมกลุ่มมานานแล้ว ซึ่งมีทั้งที่ประสบปัญหาและประสบผลสำเร็จมีการพัฒนาตนเองให้เข้มแข็ง สามารถพึ่งตัวเองได้ก็มีอยู่มากมาย แต่กลุ่มเหล่านั้นกระจายกันอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ขาดการเชื่อมโยงกัน ดังนั้นหากจะสร้างความเข้มแข็งในกลุ่มชาวบ้านจะต้องส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายของกลุ่มชาวบ้านขึ้น โดยจะต้องสำรวจว่ามีกลุ่มชาวบ้านอยู่ที่ไหนบ้าง กำลังทำอะไรอยู่ และมีความสามารถในการบริหารงานเป็นอย่างไร ขณะเดียวกันก็ต้องรู้ว่ากลุ่มชาวบ้านนั้นมีปัญหา มีข้อจำกัด มีอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมของเขาในเรื่องอะไรบ้าง จึงจำเป็นต้องจัดผังองค์กรเครือข่ายขึ้นเพื่อให้ภาครัฐสามารถเข้าทำการสนับสนุนได้ตรงกับความต้องการ อันจะทำให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจพื้นฐานเพื่อการพึ่งพาตนเองของชุมชนได้อย่างยั่งยืน นอกจากนั้นองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งและปราชญ์ชาวบ้านทั้งหลายยังต้องเป็นแบบอย่างที่จะให้

ชาวบ้านหรือกลุ่มอื่น ๆ ได้ไปศึกษาเรียนรู้กระบวนการพัฒนาที่ประสบผลสำเร็จ ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นมหาวิทยาลัยของชาวบ้าน

4) ปัญหาพื้นฐานของภาคเกษตรกรรมหรืออุตสาหกรรมในครัวเรือนในชนบท ก็คือ "การตลาด" เมื่อชาวบ้านทำการผลิตทางการเกษตรหรือผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ไม่สามารถจำหน่ายได้ในราคาที่เป็นธรรม แนวคิดในการแก้ปัญหาดังกล่าว คือ การจัดให้มีตลาดนัดชุมชนหรือลานค้าชุมชนในทุกอำเภอ เพื่อให้เกษตรกรหรือกลุ่มอาชีพนำผลผลิตออกมาจำหน่าย ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านมีตลาดที่ขายผลผลิตได้ในราคาที่เป็นธรรม และประชาชนในเมืองเองก็ซื้อผลผลิตได้ในราคาถูก ในขณะเดียวกัน เกษตรกรและกลุ่มอาชีพก็สามารถใช้ลานค้าชุมชนเป็นการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการผลิต ซึ่งจะเป็นการช่วยให้มีการพัฒนาคุณภาพของผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ของตนให้ดียิ่งขึ้น และยังเป็นสถานที่ที่จะให้ภาคธุรกิจได้เข้ามาคัดเลือก สั่งซื้อผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ที่จะนำไปจำหน่ายในเมือง หรือต่างประเทศต่อไปได้

5) ประชาชนในชนบทยังขาดการปรึกษาหารือร่วมกันในการแก้ปัญหาของชุมชน จำเป็นต้องจัดให้มีการประชุมประชาคมเศรษฐกิจพื้นฐานของชุมชนระดับอำเภอทุกอำเภอ เพื่อให้เป็นเวทีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นปรึกษาหารือแก้ไขปัญหาของชุมชนเองวางแผนจัดทำโครงการและการแสวงหางบประมาณในลักษณะแบบ **"คิดเอง ทำเอง"** ระหว่าง **"เพื่อน"** ด้วยกัน โดยมีผู้แทนจากส่วนราชการหน่วยงานพัฒนาเอกชนและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ คอยเสริมความช่วยเหลือให้เป็นเวทีประชาคมอำเภอ

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่ายุทธศาสตร์ในการพัฒนาชุมชนแบบพึ่งตนเองดังกล่าวข้าวต้นจะอิงไปยังแนวคิดทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กระทรวงมหาดไทยได้กำหนดแนวทางปฏิบัติและการจัดกิจกรรมที่สำคัญที่ส่งเสริมต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองไว้ 9 กิจกรรมดังนี้ (สนั่น ขจรประศาสน์, 2541 : 25)

1) การเกษตรแบบผสมผสาน (ทฤษฎีใหม่)
2) การจัดลานค้าชุมชนหรือตลาดนัดชุมชน
3) การสร้างเครือข่ายร้านค้าชุมชน
4) การพัฒนากลุ่มอาชีพ
5) การทำผังเครือข่ายองค์กรชุมชน
6) การพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน
7) ประชาคมอำเภอ
8) จัดตั้งศูนย์บริการด้านการเกษตร
9) กิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์และเงินทุนหมุนเวียนในชุมชน

5. แนวทางการปฏิบัติของผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

ปรากฏการณ์ที่เป็นวิกฤติทางเศรษฐกิจของประเทศที่เกิดขึ้นขณะนี้ เห็นได้ชัดเจนและมีผลกระทบต่อทุกคน ครอบครัวและชุมชนนับตั้งแต่สินค้าอุปโภคบริโภคมีราคาสูงขึ้น และบางอย่างก็ขาดคลาน ในชุมชนมีคนว่างงาน ตกงาน การครองชีพของคนในสังคมไปอย่างฝืดเคือง ประกอบกับความแห้งแล้ง ขาดแคลนปัจจัยการผลิต จึงปรากฏการณ์เรียกร้องความช่วยเหลือ การก่ออาชญากรรม การปล้นจี้ชิงทรัพย์เกิดขึ้น สิ่งเหล่านี้ทำให้ชุมชนขาดความสงบสุข การแก้ปัญหาโดยกลไกของรัฐไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะรับรองได้ จำเป็นอย่างยิ่งที่คนในชุมชนจะต้องปรับตัวและพร้อมที่จะทำการเปลี่ยนแปลงปัญหาให้เป็นโอกาสของการมีส่วนร่วมในการผนึกกำลังเข้าแก้ไข ทั้งในระดับตัวเอง ครอบครัว และชุมชน ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน (ผู้นำอช.) เป็นบุคคลที่ได้รับความเชื่อถือศรัทธาจากประชาชนเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว จะเป็นกลุ่มบุคคลที่สามารถเป็นแบบอย่างและแกนนำในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งจะเป็นการแก้ไขปัญหาในภาวะวิกฤตินี้ได้

เศรษฐกิจชุมชนเป็นกระบวนการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของครอบครัวในหมู่บ้านชนบท โดยให้ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนเป็นแบบอย่างและเป็นแกนนำในการระดมการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในชุมชนด้วยการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้เกี่ยวกับปัจจัยสี่ และจัดตั้งกองทุนยังชีพขึ้น ซึ่งจะมีการดำเนินการในระดับตัวบุคคลและภายในครอบครัวของผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนเป็นขั้นเริ่มต้นก่อนแล้วขยายไปยังครอบครัวญาติพี่น้อง ครัวเรือนผู้นำท้องถิ่น อาสาสมัครอื่น ๆ เช่น อสม. กพสม. กพด. ผู้นำอาชีพก้าวหน้า เป็นต้น ในพื้นที่ของหน่วยดำเนินการ

หน่วยงานที่ให้การสนับสนุนได้แก่หน่วยงานในพื้นที่ดังต่อไปนี้ :-

1) คณะทำงานสนับสนุนการปฏิบัติการพัฒนาชนบทระดับตำบล (คทต.)
2) อาสาพัฒนา (อสพ.)
3) สภาตำบล องค์กรบริหารส่วนตำบล
4) คณะกรรรมการพัฒนาอำเภอ (กพอ.)
5) คณะกรรมการพัฒนาจังหวัด (กพจ.)

ยุทธศาสตร์ที่ใช้ในการดำเนินการคือ มีการจัดตั้งกองทุนยังชีพขึ้นเป็นกิจกรรมหนึ่งของชมรมอาสาพัฒนาชุมชน กองทุนยังชีพไม่ใช่กิจกรรมใหม่ แต่เป็นกิจกรรมหนึ่งของชมรมอาสาพัฒนาชุมชนที่ปรับกลยุทธ์ให้เป็นแหล่งเก็บออมทั้งเงินและสิ่งของ เพื่อเป็นสวัสดิการและช่วยเหลือสมาชิกและประชาชนยามขาดแคลนและประสบภัย โดยที่เงินและสิ่งของควรมาจากความพยายามในการลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ของคนในครัวเรือนเป็นหลัก และจากการบริจาคทั่วไป มีรูปแบบ ข้อบังคับ ขึ้นอยู่กับการจัดการของชมรมอาสาพัฒนาชุมชน

สำหรับกลยุทธ์ที่ใช้ในการดำเนินการเพื่อให้บรรลุผลตามยุทธศาสตร์ดังกล่าวข้างต้นจำเป็นจะต้องมีการกำหนดกลยุทธ์และกิจกรรม/ขั้นตอนปฏิบัติดังนี้ (กรมพัฒนาชุมชน, 2538 : 42-50)

1) การลดรายจ่ายในครอบครัวเกี่ยวกับปัจจัยสี่ โดยเริ่มต้นที่ครอบครัวของผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนแล้วขยายผลไปยังครอบครัวญาติพี่น้อง ครอบครัวผู้นำท้องถิ่นอาสาสมัครอื่น ๆ เช่น อสม. กพสม. กพด. ผู้นำอาชีพก้าวหน้า ครัวเรือนจำนวนดังกล่าวจะเป็นแบบอย่างและแกนนำในการดำเนินการ สำหรับกิจกรรมและขั้นตอนในการปฏิบัติตามกลยุทธ์ที่ 1 นี้จะประกอบด้วย

1.1) ด้านอาหาร

- ดำเนินการตามแนวทางทฤษฎีใหม่
- ปลูกพืชผักสวนครัว ทำรั้วกินได้ ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะพืชผักที่ใช้ในครัวเรือนเป็นประจำ เช่น ข่า ตะไคร้ ใบมะกรูด พริก มะละกอ หอม กระเทียม กระถิน ตำลึง ฯลฯ
- เลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคในครัวเรือน เช่น ไก่ เป็ด ปลา ฯลฯ
- ลดการซื้อพืชผักสวนครัว / อาหารสดจากตลาดอย่างมีเป้าหมาย (เช่น ลดให้อาหารอย่างน้อยวันละ 3 บาท)
- แยกขยะครัวเรือน ส่วนที่ย่อยสลายได้ นำไปทำปุ๋ยหมัก
- ใช้สารธรรมชาติ / เทคโนโลยีพื้นบ้าน ในการปลูกพืช-เลี้ยงสัตว์ เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยพืชสด ปุ๋ยหมัก สารสกัดจากสะเดา เป็นต้น
- ถนอมอาหาร หรือแปรรูปอาหารไว้บริโภคในครัวเรือน เช่น ผักดอง ผลไม้ อบแห้ง ปลาร้า ปลาเค็ม ฯลฯ

1.2) ด้านเสื้อผ้า

- ลดหรืองดการซื้อเสื้อผ้า / เครื่องประดับใหม่ให้ได้ในระยะ 6 เดือน
- ถ้าสามารถทอ ตัดเย็บได้เองให้ตัดเย็บในครอบครัว หรือนำเสื้อผ้าที่มีอยู่แล้วมาปรับเปลี่ยนใช้สอย
- ใช้ผ้าไทย ที่ผลิตได้ในท้องถิ่น

1.3) ด้านยารักษาโรค

- ปลูกพืชสมุนไพรในครัวเรือนเพื่อใช้รักษาอาการเจ็บป่วยเบื้องต้น
- ลดการซื้อยาประเภทลดไข้ แก้ปวด ยาชุด ในการเจ็บป่วยเล็กน้อย
- ดูแลรักษาของตนโดยใช้วิธีป้องกันด้วยการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ เช่น วิ่ง รำมวย แอโรบิค อย่างน้อยสัปดาห์ละ 3 ครั้ง ๆ ละ 20-30 นาที

- ให้ความรู้ด้านสมุนไพรเพื่อสุขภาพแก่คนในครอบครัวและชุมชน เป็นการดูแลสุขภาพของตนเอง
- ใช้สมุนไพร / สารธรรมชาติ แทนเครื่องสำอางที่มีราคาแพง เช่น ขมิ้น มะกรูด ว่านหางจรเข้ ฯลฯ
- ฝึกนั่งสมาธิเพื่อสุขภาพทางจิตและทางกาย

1.4) ที่อยู่อาศัย

- ลดหรืองดการตกแต่งต่อเติมบ้านในระยะ 1 ปี
- งดการซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกที่ไม่ประหยัดไฟฟ้า
- ใช้กระเบื้องมุงหลังคาแบบโปร่งแสงในบางจุดแทนการใช้หลอดไฟฟ้า
- คนในครัวเรือนช่วยกันทำงานและดูแลบ้าน

- แยกขยะครัวเรือน ส่วนที่เป็นกระดาษ ยางรถยนต์ ขวดพลาสติก นำมาดัดแปลงใช้อีก เช่น ถังขยะ รองเท้า จากยางรถยนต์ ทำระบบหยดจากขวดน้ำพลาสติก ฝักบัวรดน้ำต้นไม้จากแกลลอนน้ำมัน ฯลฯ
- จัดกิจกรรมเพื่อช่วยเพื่อน กรณีที่มีการซ่อมแซมที่อยู่อาศัย หรือประสบภัย

1.5) ด้านอื่น ๆ

- ลด ละ เลิก อบายมุข โดยเฉพาะการซื้อหวยใต้ดิน การพนัน บุหรี่ สุรา
- ลดการใช้น้ำมันเชื้อเพลิงและรักษาสิ่งแวดล้อม เช่น เดิน หรือใช้รถจักรยานแทนรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ในระยะทางที่ไม่ไกล
- ลดการใช้น้ำในครัวเรือน และนำน้ำที่ใช้แล้วจากการซักล้างไปใช้ประโยชน์ เช่น รดน้ำต้นไม้ รถถนนกับฝุ่น แทนการทิ้งลงท่อ
- รณรงค์การใช้รถจักรยาน
- รณรงค์ให้ใช้รถยนต์ / รถจักรยานยนต์ร่วมกันในเส้นทางเดียวกัน
- วางแผนการใช้จ่ายในครัวเรือนอย่างประหยัด เช่น รวมกันซื้อปัจจัยการผลิต หรือสิ่งของเครื่องใช้ในคราวเดียวกัน

2) การเพิ่มรายได้แก่ครัวเรือน โดยเริ่มต้นที่ครัวเรือนผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนแล้วขยายผลไปยังญาติพี่น้อง ครัวเรือนผู้นำท้องถิ่น อาสาสมัครอื่น ๆ เช่น อสม. กพสม. กพด. ผู้นำอาชีพก้าวหน้า ครัวเรือนจำนวนดังกล่าวจะเป็นแบบอย่างและแกนนำในการดำเนินการ สำหรับกิจกรรมและขั้นตอนในการปฏิบัติตามกลยุทธ์ที่ 2 นี้จะประกอบด้วย

2.1) ปลูกพืชผักสวนครัว โดยเน้นพืชผักที่ใช้ในครัวเรือนเป็นประจำ แล้วพัฒนาคุณภาพเป็นผักปลอดสารพิษ นำไปจำหน่ายเพื่อหารายได้แก่ครัวเรือน

2.2) เลี้ยงสัตว์เพื่อจำหน่าย ทั้งที่ใช้บริโภคในครัวเรือนและอื่น ๆ เช่น ไก่ เป็ด ปลา นกเขา ปลาสวยงาม เป็นต้น

2.3) แยกขยะในครัวเรือน เช่น ส่วนที่เป็นเศษเหล็ก ขวด กระดาษ นำไปขายเป็นรายได้

2.4) ถนอมอาหารหรือแปรรูปอาหารเพื่อจำหน่าย เช่น ผักดอง ผลไม้อบแห้ง ปลาร้า ปลาแห้ง แป้ง ข้าวสาร ฯลฯ

2.5) ทอผ้าพื้นเมืองเพื่อส่งไปจำหน่าย

2.6) ตัดเย็บเสื้อผ้า หรือรับงานจากผู้ประกอบการมาทำที่บ้าน

2.7) ผลิตสินค้าประเภทของที่ระลึกจากวัตถุดิบในท้องถิ่นออกจำหน่าย เช่น หมวก กระเป๋า ดอกไม้ เป็นต้น

2.8) จัดบริการนำเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวในท้องถิ่น แหล่งศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น

2.9) จัดบริการรักษาสุขภาพจากสมุนไพรในชุมชน เช่น การประคบสมุนไพร การอบสมุนไพร การนวดแผนโบราณ เป็นต้น

2.10) นำเศษวัสดุที่เหลือใช้มาดัดแปลงจำหน่าย เช่น ถังขยะ ร้องเท้าจากยางรถยนต์ ทำระบบน้ำหยดจากขวดน้ำพลาสติก ทำฝักบัวรดน้ำต้นไม้จากแกลลอนน้ำมัน ฯลฯ

2.11) ประกอบอาหารและเครื่องดื่มของใช้จากสมุนไพร เช่น น้ำตะไคร้ น้ำขิง ชาดอกคำฝอย น้ำเต้าหู้ แชมพูจากว่านหางจรเข้ ดอกอัญชัน เป็นต้น

2.12) จำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรส่วนเกินตามแนวทางของทฤษฎีใหม่

2.13) จัดตลาดนัดชุมชน

3) การระดมทุนเพื่อตั้งกองทุนยังชีพ โดยชมรมอาสาพัฒนาชุมชนระดับอำเภอ หรือเครือข่ายระดับตำบล-หมู่บ้าน ตั้งกองทุนยังชีพขึ้นเพื่อรองรับเงิน/สิ่งของจากส่วนที่สามารถลดรายจ่าย/เพิ่มรายได้ (กองทุนยังชีพ อยู่ที่การกำหนดของแต่ละชมรม/ชุมชน) สำหรับกิจกรรมและขั้นตอนในการปฏิบัติตามกลยุทธ์ที่ 3 นี้จะประกอบด้วย

3.1) ระดมทุนจากรายบุคคล โดยนำรายได้จากการลดรายจ่าย และการจำหน่ายผลผลิต ผลิตภัณฑ์ การบริการ สะสมเข้ากองทุนยังชีพในรูปหุ้น

3.2) รับบริจาคของใช้แล้ว เช่น ขวดน้ำปลาครัวเรือนละ 1 ขวด ฯลฯ รวบรวมไปขายนำเงินเข้ากองทุนยังชีพ

3.3) รับบริจาคเสื้อผ้า/รองเท้า ทั้งของใหม่และใช้แล้ว เข้ากองทุนยังชีพ เพื่อช่วยเหลือผู้ขาดแคลนหรือประสบภัย

3.4) ระดมทุนด้วยวิธีอื่น ๆ เช่น ทอผ้าป่า รับบริจาค และขอรับการสนับสนุนจากแหล่งเงินทุนอื่น ๆ

สำหรับตัวชี้วัดถึงการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของครัวเรือนในหมู่บ้านชนบทนั้นมีตัวชี้วัดดังนี้คือ (กรมพัฒนาชุมชน, 2534 : 19-25)

1) ชี้ความสามารถในการลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ วัดจาก จำนวนครัวเรือนและเงินออมของหน่วยดำเนินการและหน่วยขยายผลที่สามารถนำเงินจากส่วนลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ไปเก็บออมสะสมกับกองทุนยังชีพของชมรมอาสาพัฒนาชุมชน หรือฝากพิเศษกับกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตในหมู่บ้าน-ตำบล ดังนี้

- จำนวนครัวเรือนที่สามารถเก็บออมได้ในปีที่ 1 มีไม่ต่ำกว่า 25 ของครัวเรือนทั้งหมดในหมู่บ้าน และมีอัตราเพิ่มขึ้นทุกปี จนครบทุกครัวเรือน
- จำนวนเงินออมของครัวเรือนดังกล่าวข้างต้น แต่ละปีมีอัตราเพิ่มขึ้นไม่ต่ำกว่าร้อยละ 25
- รายได้ของครัวเรือนของหน่วยดำเนินการและหน่วยขยายผล บรรลุเป้าหมายตามเกณฑ์จปฐ. ข้อ 29 (หมวดที่ 5 รายได้มาก) ตั้งแต่ปีที่ 2 เป็นต้นไป

2) ชี้ความสามารถในการจัดตั้งกองทุนยังชีพ วัดจากการจัดตั้งกองทุนยังชีพขึ้นภายใต้การจัดการของชมรมอาสาพัฒนาชุมชนอย่างน้อยอำเภอละ 1 แห่ง และหลังจากการดำเนินการแล้ว 1 ปี สามารถจัดสวัสดิการหรือให้บริการแก่สมาชิกได้ไม่น้อยกว่า 2 ด้าน ต่อไปนี้

- ด้านรักษาพยาบาล
- ด้านฌาปนกิจสงเคราะห์
- ด้านประกันชีวิตหมู่
- ด้านทุนการศึกษาบุตร
- ด้านทุนในการประกอบอาชีพ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประภาส ศิลปรัศมี (2531) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของผู้นำ อช. ได้แก่ อายุ การสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ การสนับสนุนจากผู้นำท้องถิ่น การติดตามข่าวสารการพัฒนา ความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ โอกาสการได้แสดงความสามารถ

วิมลชัย คำปุ้ยและทัดดาว ลออโรจน์วงศ์ (2536 : 69-70) ศึกษาเรื่องบทบาทของผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนในทัศนะของข้าราชการระดับตำบล พบว่า ข้าราชการระดับตำบลและผู้นำท้องถิ่นมีความเห็นว่า บทบาทของผู้นำ อช. ที่ปฏิบัติงานจริงแตกต่างจากบทบาทของผู้นำ อช. ที่กรมการพัฒนาชุมชนได้กำหนดไว้

เพ็ญแข ศรีสุทธิกุล (2537) ศึกษาเรื่องทัศนคติต่องานพัฒนาชุมชนเขตชานเมืองและการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนในเขตจังหวัดนครปฐม พบว่า ความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับทัศนคติต่องานพัฒนาชุมชนเขตชานเมือง และทัศนคติต่องานพัฒนาชุมชนเขตชานเมืองของผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน และปัจจัยด้านระดับการศึกษา ความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของผู้นำ อช. การติดต่อสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน

จีระ กาญจนภักดิ์ (2539 : 63-64) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทของผู้นำ อช. พบว่า ผู้นำอช.มีความรู้ความเข้าใจในงานอาสาพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับมาก เพศ อายุ และรายได้ของผู้นำ อช.ต่างกันมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทแตกต่างกัน และทัศนะที่ดีต่องานอาสาพัฒนาพัฒนาชุมชนของผู้นำ อช. มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมีส่วนร่วมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท

สมบูรณ์ เฉาส้ม (2540 : 77-78) ศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมตามบทบาทของอาสาพัฒนาชุมชนในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชนของจังหวัดในพื้นที่ความรับผิดชอบของศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 3 พบว่า การมีส่วนร่วมตามบทบาทของอาสาพัฒนาชุมชนในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชนอยู่ในระดับมาก อาสาพัฒนาชุมชนที่มีเพศ อายุ สถานภาพการสมรส อาชีพหลักแตกต่างกันมีส่วนร่วมตามบทบาทในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชนไม่แตกต่างกัน อาสาพัฒนาชุมชนที่มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งและการศึกษาต่างกันมีส่วนร่วมตามบทบาทในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ.01 ตามลำดับ

มะรอซี มะอิง (2541) ศึกษาเรื่องการประเมินบทบาทผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน : กรณีศึกษาจังหวัดปัตตานี พบว่า

1).ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอยู่ในระดับมาก

2).ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง

3).ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนมีทัศนคติต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอยู่ในระดับเห็นด้วยมากที่สุด

ดลมนรรจน์ บากา และคณะ (2543 : 186-198) ศึกษาเรื่องบทบาทผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลปรากฏว่า-

1).ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอยู่ในระดับปานกลางมากที่สุด และมีความรู้ความเข้าใจที่ไม่แตกต่างกัน

2).ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนมีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอยู่ในระดับปานกลางมากที่สุด และส่วนใหญ่มีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่ไม่แตกต่างกัน

3).ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนได้รับคำแนะนำและสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอยู่ในระดับปานกลางมากที่สุด และส่วนใหญ่ได้รับคำแนะนำและสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่ไม่แตกต่างกัน

4).ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนได้รับคำแนะนำและสนับสนุนจากผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอยู่ในระดับปานกลางมากที่สุด และส่วนใหญ่ได้รับคำแนะนำและสนับสนุนผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่ไม่แตกต่างกัน

5).ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนมีทัศนคติในการปฏิบัติงานการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอยู่ในระดับสูงมากที่สุด และมีทัศนคติในการปฏิบัติงานการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่ไม่แตกต่างกัน

6).ประชาชนและข้าราชการระดับตำบลมีทัศนะว่าผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนมีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอยู่ในระดับปานกลางมากที่สุด และส่วนใหญ่มีทัศนะว่าผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนมีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.001

7).ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน การได้รับคำแนะนำและสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ และทัศนคติในการปฏิบัติงานการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างมีสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และการได้รับคำแนะนำและสนับสนุนจากผู้นำท้องถิ่นไม่มีความสัมพันธ์กับบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน